

ІНФОРМАЦІЙНИЙ КОМПОНЕНТ ЕФЕКТИВНОСТІ ВЗАЄМВІДНОСИН ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ ТА ПЛАТНИКІВ ПОДАТКІВ

Наукові праці МАУП, 2016, вип. 50(3), с. 90–95

Проведене дослідження інформаційно-правових аспектів відносин правової держави в особі контролюючого органу та платників податків дало змогу, по-перше, більш глибоко дослідити теоретичне значення та практичне функціонування податкових правових відносин на сучасному етапі і, по-друге, визначити теоретико-правові основи трансформації інформаційного компонента податкових правових відносин шляхом підвищення рівня правосвідомості їх суб'єктів.

На сучасних етапах розбудови України як правової держави проведення адміністративної та податкової реформи, проголошення стратегії європейської інтеграції України, гармонізації вітчизняного законодавства до умов країн Європейського Союзу важливу роль відіграє інформаційна складова податкових правовідносин. Сутність податкової реформи в Україні полягає не лише у скороченні працівників фіскальної служби, як заявляють деякі критики, а й насамперед у налагодженні партнерських відносин між платниками податків та державою. Спроби такого діалогу проводились і раніше, але вони не були ефективними у зв'язку з активним застосуванням лише імперативних методів реалізації відносин між платниками податків та державою.

Враховуючи викладене, комплексне дослідження інформаційно-правового аспекту реалізації правових відносин у податковій сфері набуває особливої актуальності, адже воно дасть змогу, з одного боку, своєчасно і в повному обсязі реалізовувати основну функцію податків — фіскальну, тобто наповнювати дохідну частину бюджету, з іншого боку, максимально виключить державний примус стосовно сплати податків і зборів шляхом зміни

правосвідомості суб'єктів господарської діяльності.

Методологічну основу можливості дослідження окремих аспектів податкових правових відносин було створено завдяки науковим дослідженням таких учених, як Ю. В. Гаруст, Г. О. Глебов, М. П. Денисенко, О. Д. Довгань, Т. С. Касянюк, Є. В. Лакушева, О. В. Макух, І. О. Пліс, Г. І. Собчук, О. Л. Соколенко, А. М. Тимченко, О. О. Тихомиров, А. А. Трівус та ін.

Дослідимо змістовну наповненість інформаційної складової податкових правових відносин в Україні на сучасному етапі, виявимо прогалини і суперечності чинного податкового законодавства України. Відповідно до поставленої мети в роботі зосереджується увага на дослідженні динаміки змісту податкових правових відносин, креативних методах здійснення основних функцій Державної фіскальної служби України шляхом правової відкритості всіх напрямів її діяльності і, як наслідок, визначенні теоретико-правової підстави розуміння зміни правосвідомості платників податків як основи наповнення дохідної частини бюджету.

Сучасний етап розвитку України як правової держави характеризується різноплановою

вим реформуванням усіх державних органів, включаючи й державну службу. На думку Г. О. Глебова та О. М. Бериславської, в нашій країні виявилось досить “негативне відношення до досвіду розвинутих країн щодо державного устрою, управління і державної служби. Майже в усьому світі уряд експериментує з ідеями нового державного менеджменту, що припускає широке використання в державній службі методів роботи, що застосовуються у приватному секторі. Серед них слід зазначити методи стратегічного планування, бригадного характеру роботи у процесі ухвалення рішення, оцінки якості виконання службових обов’язків, зменшення кількості рівнів управління, приведення заробітку службовців у відповідність до кількості, якості, складності праці. У результаті перетворення створюється якісно нова модель державної служби, яка замінить модель, створену в багатьох країнах під впливом теорії раціональної бюрократії Макса Вебера” [2, 74].

На зламі концепцій правової держави та інформаційного суспільства виникає як наукова, так і практична проблема усвідомлення правової інформації в усіх її аспектах, або ж навіть усвідомлення права як інформації. О. Л. Соколенко зазначає, що права і свободи людини становлять не якийсь абстрактний зміст правової держави, а вимагають від неї виконання цілком конкретних завдань — визнання та забезпечення таких прав, свобод і законних інтересів; а таке забезпечення, своєю чергою, передбачає охорону та захист прав громадян. Крім цього, забезпечення, а відповідно й захист прав і свобод людини і громадянина є не просто окремим завданням правової держави, а її цільовою метою, генеральним напрямом діяльності [12, 43–44].

У ХХІ ст. економічні засоби стають головними знаряддями протистояння різних країн світу, політичних режимів та ідеологій. Про це свідчать численні економічні санкції, випадки блокування банківських рахунків тощо, які імплементовані різними країнами світу до тих держав, з якими існують напружені відносини та невирішені соціальні, політичні та інші суперечності. При цьому податок як правовий інструмент чинення на

економіку стимулюючого впливу набуває фундаментального значення. Так, на думку А. А. Трівус, податки прирівнюються до однієї з тих змістовних сил, які визначають ту рівнодіючу, за якою відбувається еволюція ринкової економіки [15, 49].

На думку О. В. Макух, баланс публічних і приватних інтересів відображає постійне прагнення до досягнення певної рівноваги між метою держави (зібрати якомога більше податків на виконання своїх функцій) і створенням такої податкової системи, яка не була б надмірно обтяжливою для платників податків [8, 56]. Різноманітні заходи публічно-правового примусу мають на меті захист публічного інтересу в оподаткуванні, зміст якого загальним чином можна визначити як своєчасне та у повному обсязі отримання коштів від сплати податків та зборів платниками. Цю мету можна назвати загальною. Стосовно кожного конкретного примусового заходу, то метою можуть бути: запобігання, припинення, відновлення, покарання тощо. Так, на думку А. М. Тимченко, публічний інтерес в оподаткуванні досягається різноманітними заходами, завдяки реалізації яких відбувається припинення правопорушень, відновлення порушеного права і відшкодування заподіяної майнової шкоди, а також покарання винної особи, яка вчинила правопорушення [13, 96].

Є. В. Лакушева вважає, що “основними способами захисту приватних інтересів платників податків при проведенні податкових перевірок є: а) недопущення посадових (службових) осіб органу державної податкової служби до проведення перевірки; б) подання письмових заперечень на акт (довідку), складений за результатами проведення перевірки; в) оскарження рішення податкових повідомлень-рішень та інших рішень податкових органів; г) оскарження дій або бездіяльності податкових органів” [7, 74].

Загалом податковим правовим відношенням в Україні на сучасному етапі притаманні не лише динамізм та індивідуалізованість, а й чітке визначення повноважень їх учасників, регламентованість їхньої поведінки, персоніфікація прав та обов’язків. Податкова пра-

вова норма, по суті, являє собою соціальну інформацію, тобто вектор її направленості завжди орієнтований на людину, навіть якщо держава в особі контролюючого органу застосовує імперативні методи її забезпечення. На думку Т. С. Касянюк, “взаємозв’язок податкового права, податкової інформатики з інформаційним правом та правовою інформатикою зумовлений потребами практики щодо інформатизації податкової служби, як основи модернізації її для підвищення ефективності податкових правовідносин через підвищення якості інформаційної забезпеченості відносин між податковими органами та платниками податків” [5, 15].

Свобода інформації означає, що весь процес урядування є відкритим для громадського вивчення. Найефективнішим шляхом виконання цього, зрозуміло, є публікація державними органами інформації, яка становить суспільний інтерес, широке її оприлюднення.

З розвитком інформаційних систем інформаційне забезпечення стало невід’ємною частиною процесу реалізації будь-якої функції управління. Особливо це стосується управління органами державної влади України, тому вдосконалення інформаційного забезпечення є одним із головних питань, що вирішується на сучасному етапі реформування Державної фіскальної служби України. Інформація, яку отримує фіскальна служба, містить багато різноманітних відомостей, своєчасний аналіз яких дає змогу ефективно використовувати знання не лише на етапі боротьби із податковими правопорушеннями, а й на етапах планування заходів профілактичного та запобіжного характеру. На думку О. О. Тихомирова, “правова інформація” у вузькому розумінні має відображати основне призначення права як універсального регулятора суспільних відносин, а саме: правова інформація — це соціально важлива інформація, яка відображає нормативні (загальнообов’язкові) або індивідуальні вимоги до поведінки суб’єктів, що відповідають інтересам суспільства та забезпечуються й охороняються державою [14, 32].

М. П. Денисенко та І. В. Колос виділяють три складові в системі інформаційного забез-

печення прийняття управлінських рішень: інформаційні ресурси, інформаційні технології, технічні засоби та програмне забезпечення [3]. На думку О. Д. Довгань, правова норма про те, що інформація, яка створена на кошти державного бюджету, є державною власністю, не є вичерпною. До державних інформаційних ресурсів доцільно було б відносити інформаційні ресурси, створені, придбані, накопичені за рахунок коштів державного бюджету, позабюджетних державних фондів та платників податків. Як наслідок, державні інформаційні ресурси — це ресурси, які як елемент майна перебувають у власності держави [4, 89].

Дослідження нормативно-правового регулювання податкової інформації дає змогу її класифікувати таким чином: а) відкрита податкова інформація; б) службова податкова інформація; в) податкова таємниця.

Два останні види інформації можливо віднести до інформації з обмеженим доступом. На думку Г. І. Собчук, податкові органи отримують оперативні відомості для виправлення неправильної або некоректної інформації у базах даних, а платники податків будуть упевнені у правильності обчислення податків [11, 47–48].

Офіційний сайт Державної фіскальної служби України постійно оновлюється і має близько сорока електронних сервісів. Не витрачаючи часу на відвідування податкової інспекції, юридична або фізична особа-підприємець завдяки електронним сервісам має змогу зареєструватися платником ПДВ, анулювати таку реєстрацію, отримати витяг з реєстру платників ПДВ, зареєструватися платником єдиного податку, отримати довідку про відсутність заборгованості, а також низку різноманітних витягів із систем електронного адміністрування ПДВ та реалізації пального.

Через сервіс “Електронний кабінет платника” (оновлену версію) платники податків мають змогу не тільки отримати інформацію з реєстрів, бланки звітності тощо, а й листуватися з органом ДФС в електронному вигляді. Оновлений сервіс дає можливість працювати у режимі реального часу за допомогою персональних комп’ютерів та старт-пристроїв без

встановлення спеціалізованого програмного забезпечення.

Для уникнення неоднозначного трактування положень законодавства отримувати відповіді на запитання суб'єктам господарювання та фізичним особам стало можливим шляхом використання Бази знань. Це автоматизована база уніфікованих відповідей на запитання платників податків та громадян, яка постійно оновлюється та підтримується в актуальному стані. На теперішній час База знань налічує 14,1 тис. уніфікованих запитань-відповідей. Для зручності суб'єктів господарювання та громадян Базу знань розміщено на головній сторінці офіційного веб-порталу Державної фіскальної служби України у розділі “Запитання-відповіді” Загальнодоступного інформаційно-довідкового ресурсу.

Таким чином, така інформація Державної фіскальної служби України має винятково довідковий характер з метою покращення сервісних функцій цього органу. Проте, саме завдяки їй, платники податків мають можливість сумлінно виконувати свій податковий обов'язок, володіючи достатнім набором відповідної інформації, працювати у правовому полі без відвідувань податкової інспекції. Як зазначає І. О. Пліс, за змістом законодавчого визначення “податковий обов'язок” є вужчим за категорію “обов'язки платників податків”. Усі обов'язки платників податків передбачають застосування заходів державного примусу органів Державної податкової служби у випадку їх невиконання [9, 14]. Отже, саме сервісність діяльності ДФС України формує у платника податків правосвідомість, коли поняття страху перед контролюючим органом трансформується у повагу та рівність стосунків, виробляється переконлива позиція щодо необхідності своєчасної та в повному обсязі сплати податків і зборів до бюджетів усіх рівнів.

Веб-сайти структурних і територіальних підрозділів Державної фіскальної служби України також містять необхідну інформацію для платників податків, зокрема щодо форми і зразків документів, правил їх заповнення, результатів діяльності цього підрозділу тощо.

На думку Ю. В. Гаруста, центральний апарат ДФС України становить стратегічний центр, головним призначенням якого є вироблення основних засад податкової політики, аналіз процесу, результатів та перспектив її реалізації, зокрема в частині забезпечення прав громадян, а територіальні органи виступають безпосередніми реалізаторами цієї політики, виконавцями передбачених нею заходів [1, 167].

Важливим аспектом відкритості діяльності органів Державної фіскальної служби України є податковий обмін. Органи державної влади як суб'єкти інформаційно-правових відносин мають не лише право на отримання інформації, а й обов'язок отримувати інформацію для виконання державних функцій.

Конвенція про взаємну адміністративну допомогу в податкових справах набрала чинності для України з 2009 р. [6]. Цей договір розроблено спільно Європейським союзом та Організацією економічного співробітництва та розвитку. Він встановлює порядок обміну інформацією про сплату всіх видів податків між компетентними органами держав-учасниць. У ньому також передбачено проведення податкових перевірок за кордоном, одночасні інспекції та надання допомоги зі стягнення. Метою обміну податковою інформацією є використання переваг міжнародного співробітництва в податковій сфері щодо боротьби з ухиленням від сплати податків, належного визначення податкових зобов'язань та забезпечення захисту прав платників податків.

Наказом ДФС України від 28 серпня 2014 р. № 88 затверджено перелік відомостей, які містять службову інформацію в органах ДФС [10]. До них, зокрема, віднесено податкову інформацію та перевірочну роботу. Наприклад, до службової інформації віднесено інформацію, яка містить відомості щодо фінансових операцій, що можуть бути пов'язаними з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, надана Державною службою фінансового моніторингу України, а також запити і повідомлення ДФС про хід і результати опрацювання таких відомостей. Така інформація

також дає можливість удосконалювати правовий взаємозв'язок між платниками податків та державою.

Головною метою інформаційного забезпечення органів Державної фіскальної служби України є одержання необхідної інформації для ефективного прийняття управлінських рішень. Електронні інформаційні ресурси фіскальної служби розміщені в електронних базах даних, у комп'ютерних системах, системах автоматизованої обробки і передачі даних. Процес опрацювання інформації включає впорядкування послідовності операцій збирання, накопичення, перетворення, відображення, розповсюдження як самих даних, так і інформації, що міститься в них з метою реалізації основних функцій податків та зборів. Підвищення юридичної відповідальності органів ДФС України за прийняття управлінських рішень свідчить про якісно новий рівень динаміки глобальної інтелектуалізації українського суспільства.

Таким чином, саме відкритість діяльності органів Державної фіскальної служби із застосуванням новітніх технологій, чіткого законодавчого впорядкування податкових правовідносин, пріоритетності прав платників податків та зборів, відповідальності держави перед платниками податків повністю трансформують змістовну частину податкових правових відносин. Їх основою стає взаємна повага між платниками податків та контролюючим органом в особі Державної фіскальної служби України, розширення податкового діалогу, зведення до мінімуму заходів державного примусу, а натомість формування високого рівня правосвідомості щодо необхідності сплати податків та зборів до бюджету.

Література

1. Гаруст Ю. В. Характеристика територіальних органів з питань реалізації державної податкової політики в Україні / Ю. В. Гаруст // Право. UA. — 2014. — № 2. — С. 162–167.
2. Глебов Г. О., Бериславська О. М. Організація державної служби: європейський досвід / Г. О. Глебов,

О. М. Бериславська // Правові новели. Науково-виробничий журн. — 2014. — № 1. — С. 71–76.

3. Денисенко М. П. Інформаційне забезпечення ефективного управління підприємством / М. П. Денисенко, І. В. Колос // Економіка та держава. — 2006. — № 7. — С. 19–24.

4. Довгань О. Д. Інформаційні ресурси: національні та державні, зміст, поняття / О. Д. Довгань // Інформація і право. — 2015. — № 3 (15). — С. 85–91.

5. Касянюк Т. С. Правове забезпечення інформатизації Державної податкової служби України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Т. С. Касянюк; Нац. авіаційний ун-т. — К., 2013. — 20 с.

6. Конвенція про взаємну адміністративну допомогу в податкових справах Ради Європи від 25 січня 1988 р. // Офіц. вісн. України. — 2008. — № 100. — Ст. 3288.

7. Лакушева Є. В. Захист приватних інтересів платників податків при проведенні перевірок податковими органами / Є. В. Лакушева // Право та державне управління. Зб. наук. пр. — 2013. — № 1 (10). — С. 70–75.

8. Макух О. В. Публічні і приватні інтереси у фінансово-правовому регулюванні: проблеми визначення та співвідношення / О. В. Макух // Право та державне управління. Зб. наук. пр. — 2014. — № 4 (17). — С. 54–58.

9. Пліс І. О. Податкова правосуб'єктність фізичних осіб: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / І. О. Пліс; ДВНЗ "Запорізький національний університет" МОН. — Запоріжжя, 2013. — 18 с.

10. Наказ ДФС України "Про затвердження Переліку відомостей, які містять службову інформацію в органах ДФС" від 28 серпня 2014 р. № 88 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.sfs.gov.ua/diyalnist/zakonodavstvo>

11. Собчук Г. І. Ключові моменти проведення камеральної перевірки / Г. І. Собчук // Вісн. Дніпропетровського ун-ту ім. Альфреда Нобеля. — 2013. — № 2 (5). — С. 45–48. — (Серія "Юридичні науки").

12. Соколенко О. Л. Захист прав громадян як основна функція правової держави / О. Л. Соколенко // Порівняльно-правові дослідження. Українсько-грецький міжнар. наук. юрид. журн. — 2013. — № 1–2. — С. 42–48.

13. Тимченко А. М. Види примусових заходів у податковому праві: дис. ... канд. юрид. наук / А. М. Тимченко. — Київ, 2012. — 210 с.

14. Тихомиров О. О. Правова інформація: теоретико-правовий аспект / О. О. Тихомиров // Інформаційна безпека. — 2012. — № 1 (8). — С. 29–35.

15. Тривус А. А. Налоги как орудие экономической политики / А. А. Тривус. — Баку: РИО: АСПС, 1925. — 128 с.

Дослідження дало можливість сформулювати авторський підхід до змістовної наповненості податкових правових відносин, що ґрунтується на підвищенні правосвідомості платників податків стосовно безумовної переконаності своєчасної та в повному обсязі сплати податків та зборів до бюджету. Визначений підхід базується на правовій відкритості діяльності контролюючого органу в особі Державної фіскальної служби України, яка ґрунтується на новітніх технологіях, євроінтеграційних процесах модернізації її діяльності, удосконаленому обміні податкової інформації, активній участі громадськості у прийнятті управлінських рішень.

The study gave an opportunity to formulate the author's approach to content occupancy tax legal relations based on increasing legal awareness taxpayers absolute conviction regarding the timely and full payment of taxes and duties to the budget. The approach is based on the openness of the legal supervisory authority through the State Fiscal Service of Ukraine, which is based on new technologies, the modern process of European integration activities, improved exchange of tax information, active public participation in making an administrative decision.

Исследование позволило сформулировать авторский подход к смысловой наполненности налоговых правовых отношений, основанный на правосознании плательщиков налогов касательно безусловной убедительности своевременной и в полном объеме уплате налогов и сборов в бюджет. Данный подход базируется на правовой открытости деятельности контролирующего органа в лице Государственной фискальной службы Украины, которая основывается на современных технологиях, евроинтеграционных процессах модернизации ее деятельности, усовершенствованном обмене налоговой информацией, активном участии общественности в принятии управленческих решений.

Надійшла 1 вересня 2016 р.

МАУП